

šta je to - filosofija

MARTIN HEIDEGGER

Sa ovim se pitanjem dotičemo teme koja je veoma daleka, tj. rasprostrta. Što je tema dalja to je neodređenija. Dok je neodređena možemo je obrađivati sa najrazličitijih stajališta. Pritom ćemo sresti uvek nešto tačno. Ali dok god se pri obrađivanju ovakve, rasute teme prepliću svi mogući pogledi, dolazimo u opasnost da naš razgovor ostane bez pravog sažimanja.

Zato moramo pokušati da odredimo što iscrpnije ovo pitanje. Time ćemo dovesti razgovor u pouzdan pravac. Razgovor će tako biti doveden na jednu stazu. Kažem: na jednu stazu. Time je dopušteno da ta staza sigurno nije jedina staza. Štaviše mora ostati otvoreno da li je staza, na koju želim nadalje da ukazem, uistinu staza, koja nam dozvoljava da postavimo i rešimo pitanje.

Usvajimo li jedanput da bi mogli naći stazu najiscrpnijeg određivanja pitanja, tada istovremeno iskrsava veoma ozbiljan prigovor protiv teme našeg razgovora. Kad pitamo: Šta je to — filosofija? tad govorimo o filosofiji. Pitamo li na ovaj način ostaje očit iznad područja, tj. izvan filosofije. Ali cilj našeg pitanja je nalaziti se unutar filosofije, boraviti u njoj, odnositi se prema njoj na njen način, tj. „filosofirati“. Stoga staza našeg razgovora ne mora da je samo jasnog pravca, nego nam isto mora odmah pružiti jemstvo da se krećemo unutar filosofije a ne spolja, okolo nje.

Staza našeg razgovora mora, dakle, da je takve vrste i pravca da to, o čemu raspravljamo filosofija, započinje od nas samih, da nas dodiruje (nous touche), i to nas u našoj biti /Wesen/.

Ali ne postaje li time filosofija stvar afektivnosti, afekata i osećanja?

„Sa lepim se osećanjima pravi slaba literatura.“ „C'est avec les beaux sentiments que l'on fait la mauvaise littérature.“¹ Ova rečenica André Gide-a ne važi samo za literaturu, ona još više važi za filosofiju. Osećanja, kaže se, jesu nešto iracionalno. Filosofija, naprotiv, nije nešto samo racionalno, nego i je ona zapravo voditeljka ratia. Ustvrdjujući ovo istovremeno smo neočekivano odlučili nešto o tome šta filosofija jest. Naše smo pitanje preduhitrili već s jednim odgovorom. Svako drži iskaz, da je filosofija stvar ratia, za tačan. Možda je ipak ovaj iskaz prehtar i prenagao odgovor na pitanje: Šta je to — filosofija? Jer ovom odgovoru istovremeno smemo protivstaviti novo pitanje. Šta je to — ratio, um? Gde i čime je odlučeno šta je ratio? Postavio li se je sam ratio za gospodara filosofije? Ako „jeste“, sa kojim pravom? Ako „nije“, odakle je primio svoj nalog i svoju ulogu? Ako se to što važi kao ratio određuje tek i samo filosofijom i unutar toka njene povesti /Geschichte/, tada nije ispravno praviti od filosofije unapred stvar ratia. Čim posumnjamo u značenje filosofije kao nekog racionalnog ponašanja, istim načinom postaje sumnjivo i to da li filosofija spada u područje iracionalnog. Jer ko hoće da odredi filosofiju kao iracionalnu, uzima pritom racionalno za merilo granice, i to na takav način da ponovo pretpostavlja, kao samo po sebi razumljivo, šta je ratio.

Ako upozorimo, s druge strane, na mogućnost da ono na šta se filosofija odnosi pokreće i do-tiče /be-rührt/ nas ljude u našoj biti, tada je moguće da ova afektivnost nema nikakve veze sa onim što se obično

zove afekti i osećanja, ukratko ono iracionalno.

Iz rečenog zaključujemo najpre samo ovo: Potrebno je odmeriti mnogo brižljivosti da bi započeli razgovor pod naslovom „Šta je to — filosofija?“

Prvo je da pokušamo dovesti pitanje na jasno usmerenu stazu, tako da se ne bi pregonili sa proizvoljnim i slučajnim predstavama o filosofiji. Ali kako naći stazu na kojoj, pouzdanim načinom, treba da odredimo naše pitanje?

Staza, na koju sada želim da upozorim, leži neposredno pred nama. I samo zato što je bliska teško ju je pronaći. Ali kada smo je našli, ipak se i onda krećemo, još uvek neposredno, ka njoj. Pitamo: Šta je to — filosofija? Već smo dosta često izgovorili reč „filosofija“. Ali, ako sada ne koristimo reč „filosofija“ kao neki upotrebljavani naziv, ako je umesto toga poslušamo iz njenog izvora, tada ona glasi: PHILOSOPHIA. Sada reč „filosofija“ govori grčki. Ta grčka reč je kao grčka reč jedna staza. Staza leži, s jedne strane, pred nama, jer je reč govorena pre davnog vremena. S druge strane, staza već leži iza nas, jer smo ponovo slušali i kazivali tu reč. Prema tome, grčka je reč PHILOSOPHIA jedna staza na koju smo zagazili. Ali ovu stazu poznajemo samo sasvim nejasno, iako možemo posedovati i proširiti veliko istorijsko znanje /historische Kenntnisse/ o grčkoj filosofiji. Reč PHILOSOPHIA nam kaže da je filosofija nešto što prvo određuje egzistenciju helenstva /Griechentums/. Ne samo to — PHILOSOPHIA određuje i unutrašnju osnovu naše zapadno-evropske povesti /abendländisch-europäischer Geschichte/. Često slušan način govora o zapadno-evropskoj filosofiji uistinu je jedna tautologija. Zašto? Jer je filosofija u svojoj biti grčka —, grčka ovdje znači: filosofija je po izvoru svoje biti takva da je zahtevala, da bi se razvila, najpre i samo helenstvo.

Samo — tom izvornom grčkom biti filosofije, u doba njenog novovekovno-evropskog delovanja, rukovodiće i dominirati nad njom predstave hrišćanstva. Vladavina tih predstava bila je posredovana Srednjim vekom. Ipak se nesme reći da je time filosofija postala hrišćanska, tj. stvar autoriteta crkve i verovanja u otkrovenje. Stav: filosofija je u svojoj biti grčka, ne kazuje ništa drugo do: Zapad i Evropa, i samo oni, jesu u svom unutrašnjem povesnom toku /Geschichtsgang/ izvorno „filosofski“. To se potvrđuje nastankom i vladavinom nauka. Jer one proističu iz unutrašnjeg zapadno-evropskog povesnog toka, naime iz filosofskog, te su zato samo one danas na celoj zemlji u stanju da daju specifičan pečat povesti čoveka.

Razmotrimo za trenutak šta znači to da se neki vek ljudske povesti označava kao „atomski vek“. Atomska energija, koju su otkrile i oslobodile nauke, predstavlja se kao onaj čin koji treba da odredi povesni tok. Nauke to nikada ne bi postigle da im nije prethodila filosofija. Ali filosofija je HE PHILOSOPHIA. Ova grčka reč veže naš razgovor za povesno predanje. Jer ovo predanje ostaje jedinstveno i time je ono jednoznačno. To predanje imenovano grčkim imenom PHILOSOPHIA, koje nam imenuju povesnu reč PHILOSOPHIA, daje nam slobodan pravac jedne staze na kojoj pitamo: Šta je to — filosofija? To nas predanje predaje jednom nasilju prošlog i nepozivog. Predavati /überliefern/, délivrer, jest oslobađanje, naime jeste u slobodi razgovora sa onim što je bilo. Ime „filosofija“ zaziva nas, ako poslušamo tu postojanu reč i promislimo ono slušano, u povest grčkog porekla filosofije. Reč PHILOSOPHIA stoji, takoreći, na kršćeničane naše vlastite povesti, smemo reći čak, na kršćeničane savremene svetskoistorijske epohe koja se naziva atomskim vekom. Zato možemo da pitamo pitanje: Šta je to — filosofija?, tek ako se upustimo u razgovor sa grčkom mišlju.

Ali nije samo ono šta stoji u pitanju, filosofija, po svom poreklu grčko, nego i način

kojim i danas još pitamo, kako pitamo, jeste grčki.

Pitamo: šta je to...? To grčki glasi: TI ESTIN. Time pitanje, šta jeste nešto, ostaje ipak višeznačno. Možemo pitati: šta je to tamo u daljini? Dobijamo odgovor: drvo. Odgovor je u tome što nekoj stvari, koju ne poznajemo dovoljno, dajemo njeno ime.

Ali možemo da pitamo dalje: Šta je to što imenujemo „drvo“? Sa ovim, sada postavljenim, pitanjem dolazimo već u blizinu grčkog TI ESTIN. To je onaj oblik pitanja koji su razvili Sokrat, Platon i Aristotel. Oni, na primer, pitaju: Šta je to — lepo? Šta je to — priroda? Šta je to — kretanje?

Ali moramo upozoriti na to da se u tek pomenutim pitanjima ne traži neko samo što tačnije ograničavanje toga, šta je priroda, šta kretanje, šta lepota, nego razlaganje o tome daje istovremeno i to šta znači „šta“, u kojem se smislu razumeva to TI. Imenuje se ono, šta znači Šta, to quid est, TO quid: quidditas, Štastvo. Međutim, to se quidditas određivalo u različitim epohama filosofije različito. Tako je napr. Platonova filosofija svojevrsna interpretacija toga, šta predstavlja to TI. Naime misli IDEJA. Nikako nije razumljivo samo po sebi da mislimo „ideju“ kada pitamo o TI, o quid. Aristotel daje drugo tumačenje toga TI nego Platon. Drugo daje Kant, a drugo Hegel. Svaki put ostaje da se iznova određuje kad god se pita o putokaznom koncu toga TI, toga quid, toga Šta. U svakom slučaju važi: ako pitamo u vezi sa filosofijom: Šta je to?, onda pitamo jedno izvorno grčko pitanje.

Pripazimo dobro: ne samo tema našeg pitanja: „filosofija“, nego i način na koji pitamo: „šta je to...? oboje je po svojem poreklu grčko. Ako ni jedanput ne imenujemo reč „filosofija“, tada i sami upadamo u to poreklo. Podsećani smo naročito na ovo poreklo, za njega i njime re-klamirano /re-klamiert/, ne samo zvukom reči izvorenog pitanja: Šta je to — filosofija?, već i tim što ga osmišljava u njegovom smislu. (Pitanje: Šta je filosofija? nije pitanje koje bi na sebe samo usmerilo neku vrstu saznanja (filosofija filosofije). To pitanje, takođe, nije istorijsko pitanje, koje se interesuje za to da raspravi kako se to, što se naziva „filosofija“, začelo i razvijalo. To pitanje je neko povesno /geschichtliche/, tj. sudbinsko /geschickliche/ pitanje. Štaviše ono nije „neko“, ono je jedino povesno pitanje našeg zapadno-evropskog tu-bivstvovanja /Daseins/.)

Kada se utvrdimo u celovit i izvoran smisao pitanja: Šta je to — filosofija?, tada smo, našim pitanju u njegovom povesnom poreklu, našli smer u povesnu budućnost. Našli smo jednu stazu. Samo pitanje je jedna staza. Ona vodi od tu-bivstvovanja helenstva k nama, ako ne čak i preko nas. Istrajemo li kod pitanja — gazimo po jasno usmerenoj stazi. Pa ipak time nemamo još jemstvo da smo neposredno u stanju da na ispravan način hodamo tom stazom. Niti možemo odmah da utvrdimo na kojem mestu staze stojimo danas. Obično se izvorno pitanje, šta jest nešto, označava kao pitanje o biti. Povremeno se onda pitanje o biti bu-di kada se ono, o čemu je bit pitana, zamrsi, kada je nesiguran ili čak uzdrman čovekov odnos spram pitanja.

Pitanje našeg razgovora zahvata bit filosofije. Ako to pitanje dolazi iz nužde i ne treba da ostane samo prividno pitanje u svrhu neke konverzacije, tada bi nam morala filosofija kao filosofija postati sumnjiva /fragwürdig/. Preseca li to? Ako da, kako je, za nas, filosofija došla pod pitanje? Očigledno da ovo možemo navesti samo onda kada smo već imali uvid u filosofiju. Zato je nužno da najpre znamo, šta to jest — filosofija? Tako se, na čudnovat način vrtimo u krugu. Izgleda da je filosofija sama taj krug. Uzmi-mo da je nemoguće osloboditi se obruča tog kruga, tako nam je ipak dozvoljeno da uočavamo krug. Kuda treba da obrnemo pogled? Grčka nam reč PHILOSOPHIA označava pravac.

Ovde je nužna jedna temeljna napomena. Ako, sada i kasnije, slušamo i rukovodimo se rečima grčkog jezika, tada se upućujemo na jedno osobito područje. Naime, polako sviće u našoj svesnosti /Besinnung/, da grčki jezik nikako nije samo jezik onakav kakvi su znani evropski jezici. Grčki jezik, i samo on, jest LÓGOS. O tome moramo još u našem razgovoru iscrpnije da raspravljamo. Za početak je dovoljno uputstvo, da je u grčkom jeziku ono što je u njemu kazano na iscrpan način istovremeno ono što kazano imenuje. Poslušamo li grčku reč grčki, tada sledimo njenu LÉGEIN, njeno neposredno razlaganje /Darlegen/. Šta se razlaže, to je ono predležeće /Vorleigende/. Grčki poslušano reči neposredno smo samo pri prisutnoj stvari, pre svega nikako ne pri nekom čistom značenju reči.

Grčka reč PHILOSOPHÍA vraća na reč PHILÓSOPHOS. Ta reč je izvorno adiectivum /pridev/, kao PHILÁRGYROS, srebro-ljubiv, kao PHILÓTIMOS, častoljubiv. Reč PHILÓSOPHOS je, po svoj prilici, napravio Heraklit. To govori, da pre Heraklita nije bilo reči PHILOSOPHÍA. ANÉR PHILÓSOPHOS nije „filosofski“ čovek. Grčki adiectivum PHILÓSOPHOS kaže nešto sasvim drugo nego pridev filosofski, philosophique. ANÉR PHILÓSOPHOS je onaj, HÓS PHILEI TÓ SOPHÓN, koji voli to SOPHÓN; PHILEIN, voleti ovde znači u Heraklitovom smislu: HOMOLOGEIN, govoriti tako kako govori LÓGOS, tj. od-govarati /entsprechen/ LÓGOS-u. Ovo od-govaranje /Entsprechen/ stoji u skladu sa onim SOPHÓN. Sklad je HARMONÍA. To, da se jedna bit uzajamno udešava drugoj, da se obe izvorno slažu jer upućuju jedna na drugu, ta HARMONÍA jeste odlika heraklisti mišljenje PHILEIN, ljubavi.

Taj ANÉR PHILÓSOPHOS ljubi to SOPHÓN. Šta ta reč kaže za Heraklita, teško je prevesti. Ali je možemo projasniti po nekim Heraklitovim izlaganjima. Po njima TÓ SOPHÓN kaže ovo: HÉN PÁNTA, „Jedno (je) sve“. „Sve“ ovde podrazumeva: PÁNTA TÁ ONTA, celost /Ganze/. Sve bivstvujećeg /All des Seienden/. HÉN, Jedno podrazumeva: Jedno, Jedino, sve sjedinjuće /alles Einigende/. Ali sjedinjeno je sve bivstvujeće u bivstvovanju /Seiende im Sein/. To SOPHÓN kaže: sve bivstvujeće je u bivstvovanju. Oštrije kazano: bivstvovanje jeste bivstvujeće. Pri tom „jeste“ govori tranzitivno /prelazno/ i znači /besagt/ toliko kao „sabrano“. Bivstvovanje sabira bivstvujeće u tome da je ono bivstvujeće. Bivstvovanje je sabiranje /Versammlung/ — LÓGOS.²)

Sve bivstvujeće je u bivstvovanju. Slušajući to ovako, zvoni ono u našim ušima trivijalno, ako čak ne i uvredljivo. Jer za to da bivstvujeće spada u bivstvovanje niko ne treba da se napinje. Sav svet zna: bivstvujeće je takvo, što jest. Šta slobodno bivstvujećem ostaje drugo do to: da bude? Pa ipak: da bivstvujeće ostaje sabrano u bivstvovanju, da pri sijanju bivstvovanja prosija bivstvujeće, upravo to je začudavalo Grke, najpre i samo njih. Bivstvujeće u bivstvovanju — to je za Grke bilo ono najčudnovatije.

Uz to su Grci morali čak da čudesnost tog najčudnovatijeg /Erstaunlichsten/ spavaju i zaštićavaju pred grabežom sofistickog razuma, koji je uvek za sve već i svakog imao razumno razjašnjenje, i na pazar ga iznosio. Spašavanje tog najčudesnijeg — bivstvujećeg u bivstvovanju — događalo se tako da su se neki zaputili stazom u pravcu tog čudnog, tj. prema SOPHÓN. Postavši takvi, stremeci tom SOPHÓN, budili i podržavali su njihovim stremljenjem i kod drugih ljudi čežnju ka tom SOPHÓN. To PHILEIN TÓ SOPHÓN, onaj već imenovani sklad sa SOPHÓN, HARMONÍA, postao je tako OREXIS, neko STREMLJENJE ka tom SOPHÓN. To SOPHÓN — bivstvujeće u bivstvovanju — sada je naročito traženo. Jer, PHILEIN nije više izvorni sklad sa SOPHÓN, nego je naročito stremljenje prema SOPHÓN, postaje PHILEIN TÓ SOPHÓN

„PHILOSOPHÍA“. Njeno stremljenje određeno je po erosu.

Ovo stremeće traženje toga SOPHÓN, tog HÉN PÁNTA, tog bivstvujećeg u bivstvovanju, sada izlazi na pitanje: Šta je to ono što jeste /das Seiende/, ukoliko jeste? Sada tek postaje mišljenje „filosofija“. Heraklit i Parmenid još uvek nisu bili „filosofi“. Zašto ne? Jer su bili veliki mislioci. „Veliki“ ovde ne podrazumeva uračunavanje nekog podviga, nego ukazuje na jednu drugu dimenziju mišljenja. Heraklit i Parmenid bili su „veliki“ u tom smislu da su još stajali u skladu sa LÓGOS-om, tj. sa HÉN PÁNTA. Korak ka „filosofiji“, utrven sofistikom, učinili su najpre Sokrat i Platon. Gotovo dva stolaća nakon Heraklita Aristotel je ovaj korak označio sledećom rečenicom: KAÍ DE KAÍ TÓ PÁLAI TE KAÍ NYN KAÍ AEÍ ZETÓUMENON, KAÍ AEÍ ÁPOROÚMENON, TÍ TÓ ON; (Met. Z 1,1028b 2sqg). Ona u prevodu glasi: „I tako je već nekad i sada, takođe, i neprestano ono, gde se (filosofija) upućuje putem i gde uvek nanovo ne nalazi pristupa (tome što je pitano): Šta je to ono što jeste? (TÍ TÓ ON).“

Filosofija traži to, šta je ono što jeste, ukoliko jeste. Filosofija je na na stazi ka bivstvovanju bivstvujećeg /Sein des Seienden/, tj. ka bivstvujećem s obzirom na bivstvovanje. Aristotel objašnjava ovo time što

na naveden stav, na TÍ TÓ ON, šta je to ono što jeste? daje sledeće objašnjenje: TOUTO ESTI TÍS HE OUSÍA; u prevodu: „To (naime TÍ TÓ ON) znači: šta je bivstvenost bivstvujećeg /Seiendheit des Seienden?“ Bivstvovanje bivstvujećeg počiva u bivstvenosti. Ali to — OUSÍA — određuje Platon kao IDÉA, Aristotel kao ENÉRGEIA.

Trenutno još nije nužno raspraviti tačno šta razume Aristotel pod ENÉRGEIA i koliko daje odrediti OUSÍA po ENÉRGEIA. Važno je paziti samo kako Aristotel ograničava filosofiju u njenoj biti. U prvoj knjizi METAFIZIKE (Met. A2, 982b 9sq) on kaže sledeće: Filosofija je EPÍSTĒME TON PRÓTON ARHON KAÍ AITION THEORETIKĒ. Rado se EPÍSTĒME prevodi „nauka“. To je skretanje ukrivo, jer tako olako puštamo da utekne moderna predstava „nauke“. Prevodenje EPÍSTĒME sa „nauka“ pogrešno je i onda ako „nauku“ razumemo u filosofskom smislu, kojim su je mislili Fichte, Schelling i Hegel. Reč EPÍSTĒME izvodi se iz participa EPÍSTĀMENOS. Tako se zove čovek ukoliko je za nešto nadležan i umešan (nadležnost u smislu appartenance). Filosofija je EPÍSTĒME TIS, neka vrsta nadležnosti, THEORETIKĒ, koja osposobljava to THEORĒIN, tj. izgledati na nešto i to, za čim se izgleda, gledati i održavati u pogledu. Filosofija je stoga EPÍSTĒME THEORETIKĒ.

zasićenost pokreta, soto

Ali šta je to što hvata pogledom?

Aristotel kaže o tom PROTAI ARHAI KAI AITIA. To se prevodi: „prvi temelji /Gründe/ i uzroci” — naime bivstvjućeg. Tako prvi temelji i uzroci sačinjavaju bivstvovanje bivstvjućeg. Bilo je već vreme nakon dve i po hiljade godina promisliti o tom šta stvara muke oko bivstvovanja bivstvjućeg sa nečim takvim kao što je „temelj” i „uzrok”.

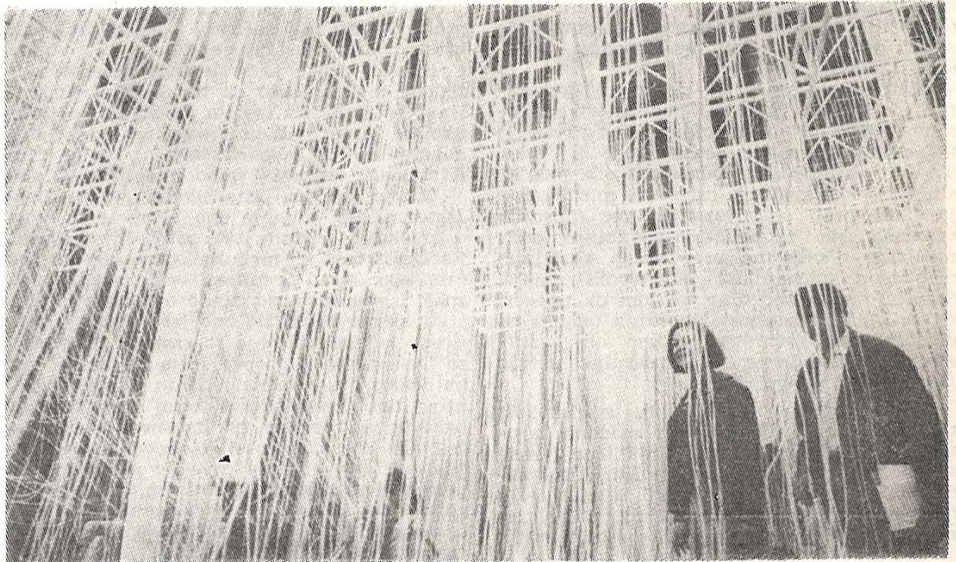
U kojem smislu je mišljeno bivstvovanje, da bi nešto takvo kao što je „temelj /osnova/” i „uzrok” bilo podobno da ureže i preuzme u sebe bivstveno-bivstvovanja bivstvjućeg /seind-Sein des Seienden/?

Ipak, pripazimo sada na drugo. Navedeni Aristotelov stav nam kaže kuda gazi to, što se od Platona naziva „filosofija”. Stav obaveštava o tome, što jest — filosofija? Filosofija je vrsta nadležnosti /Zuständig-keit/, koja je sposobna da uhvati pogledom ono što jest, naime da gleda to šta jest, ukoliko ono što jest jest /insofern es Seiendes ist/.

Na pitanje: šta je filosofija?, koje daje našem razgovoru plodan nemir i kretanje a treba da mu se zna i putokaz, odgovorio je već Aristotel. Dakle, ništa više nije potrebno našem razgovoru. Dokrajčen je i pre nego što je začat. Može se otpovrgnuti da Aristotelov iskaz o tome šta je filosofija ne mora da bude jedini odgovor na naše pitanje. U povoljnom slučaju on je jedan između mnogih drugih odgovora. Doduše, isto tako, uz pomoć Aristotelovog označenja filosofije, može se predstaviti i izložiti mišljenje pre Aristotela i Platona, kao i filosofija Aristotelovog doba. Tako se može lako doznati da se sama filosofija kao i način iskazivanja njene vlastite biti mnogostruko menjala u dve hiljade godina koje su sledile. Ko bi htelo ovo da ospori? Ali, takođe ne smemo preći preko toga da je filosofija svô vreme, od Aristotela do Nietzsche-a ostala ista upravo na osnovu te izmene. Jer su promene jemstvo za srodnost u istom.

Ovim nikako ne tvrdimo da aristotelovska definicija filosofije vredi apsolutno. Naime, ona je već umutar povesti grčke misli samo određeno izlaganje grčke misli i onoga što joj je bilo zadano. Aristotelovsko značenje filosofije ne daje se ni u kom slučaju preneti na Heraklitovu i Parmenidovu misao; u stvari naprotiv, aristotelovska je definicija filosofije slobodna posledica ranog mišljenja i njenog zaključka. Kažem: slobodna posledica, jer se ne može uočiti da pojedine filosofije i filosofske jedne iz druge u smislu nužnosti jednog dijalektičkog proc...

Šta proističe iz onog što je kazano za naš pokušaj da u razgovoru raspravimo pitanje: Šta je to — filosofija? Najpre jedno: ne smemo se držati samo Aristotelove definicije. Iz toga izvlačimo drugo: sebi moramo predočiti ranije i kasnije definicije filosofije. A onda? čemo uporednom apstrakcijom ispostaviti ono zajedničko svim definicijama. A onda? Onda ćemo dospeti do isprazne formule, primerene svakoj filosofiji. A onda? Onda ćemo biti udaljeni od odgovora na naše pitanje toliko koliko je samo moguće. Zašto se došlo dotle? Jer, baš sad, pomenutim postupkom samo istorijski sabiramo prethodne definicije i rastvaramo u opštoj formuli. Sve se to da detalno izvesti velikom učenošću i uz pomoć tačnih određivanja. Pritom se ni najmanje ne trebamo upuštati u filosofiju na način da ka biti filosofije mislimo bit filosofije. Takvim načinom zadobivamo mnogostruka i temeljna i, čak, korisna znanja o tome kako se izjavljivala filosofija u razvoju /Verlaufe/ vlastite povesti. Ali tim putem nikada ne dospavamo do pravog, tj. legitirnog odgovora na pitanje: Šta je to — filosofija? Odgovor može biti samo filosofirajući odgovor, odgovor, koji kao od-govor /Ant-wort/ filosofira u sebi. Kako razumeti ovaj stav? Kako može odgovor, doduše utoliko je on i od-govor, da filosofira? Pokušaću sada da to osvetlim nekolikim uputima. Ono što je mišljeno uvek će ponovo da uznemirava naš razgovor. To će biti probni

penetrabl, 1969, soto

kamen za to da li naš razgovor sme istinski da postane filozofski. Ovo nikako nije u našoj moći.

Kada je odgovor na pitanje: šta je to — filosofija? filosofirajući? Kada filosofiramo? Očito tek onda kada smo u razgovoru sa filosofima. Zato treba da s njima progovaramo /durchsprechen/ o onom o čemu oni govore. Ovo međusobno progovaranje o tome, što se uvek ponovo osobito tiče kao to isto filosofa, jeste raz-govor kao dijalog. Da li je i kada dijalog nužno dijalektika, ostavimo otvoreno.

Jedno je ustanovljavati i opisivati mišljenja filosofa. Sasvim drugo je, o tome šta i o čemu kazuju, progovarati sa njima.

Dakle, ako je bivstvovanje bivstvjućeg podsticalo filosofe da kazivaju šta jeste ono što jeste, ukoliko jeste, tada i naš razgovor sa filosofima mora da bude podstican bivstvovanjem bivstvjućeg. Moramo sami, našom mišlju, da presretneemo to gde je filosofija na stazi. Naš raz-govor /Sprechen/ mora da od-govara /ent-sprechen/ onome čime su filosofi zagovoreni /angesprochen, na govor navedeni/. Ako nas ovo od-govaranje /Ent-sprechen/ usreći, onda od-govaramo /ant-worten/ u pravom smislu na pitanje: Šta je to — filosofija? Nemačka reč „odgovarati” /„antworten”/ znači toliko zapravo kao od-govarati /ent-sprechen/. Odgovor na naše pitanje ne iscrpljuje se u iskazu koji na pitanje uzvrća /erwidert/ time, šta smo sebi predstavljali pod pojmom „filosofija”. Odgovor nije uzvrćajući iskaz (n'est pas une réponse), on je štaviše od-govor /Ent-sprechung/ (la correspondance) koji od-govara /ent-spricht/ bivstvovanju bivstvjućeg. Istovremeno bi ipak želeli da znamo, šta li sačinjava ono karakteristično odgovora /Antwort/ u smislu od-govora /Ent-sprechung/. Samo, pre nego postavimo teoriju o tome, najpre je sve u dospevanju u od-govor /Entsprechung/.

Odgovor na pitanje: Šta je to — filosofija? sastoji se u tom da od-govaramo /entsprechen/ onome, gde je filosofija na putu. A to je: bivstvovanje bivstvjućeg. U takvom od-govaranju oslušimo ono što nam je filosofija već od početka govorila, filosofija, tj. grčki razumevana PHILOSOPHIA. Stoga samo tako dosežemo u od-govor, tj. do odgovora na naše pitanje, ostajući u razgovoru sa onim kuda nas predaje /ausliefert/, tj. oslobađa predanje filosofije. Odgovor na pitanje, šta filosofija jest, ne nalazimo istorijskim iskazima o definicijama filosofije, nego razgovorom sa onim što nam se izdavallo kao bivstvovanje bivstvjućeg.

Ova staza ka odgovoru na naše pitanje nije raskid sa povesti, nije osporavanje povesti, nego je usvajanje i preobražavanje srži predanja. Takvo usvajanje povesti misli

se pod nazivom „destrukcija.” Smisao ove reči jasno je opisan u BIVSTVOVANJU I VREMENU (Sein und Zeit, § 6). Dstrukcija ne znači razaranje, nego razgradnju, odnosno i stavljanje na stranu — naime, onih, samo istorijskih, iskaza o povesti filosofije. Dstrukcija znači: otvoriti uši i spraviti ih za ono što se u predanju iskazuje kao bivstvovanje bivstvjućeg. Počim čujemo ovaj pri-govor /Zuspruch/ dosežemo do od-govora.

Ali dok smo na ovome, javila se već protivna pomisao. Ona glasi: moramo li se pa zato napinjati da bi dospeli u od-govor do bivstvovanja bivstvjućeg. Nismo li mi, ljudi, neprestano u tom od-govoru, i to ne samo de facto, nego po našoj biti? Ne sačinjava li taj od-govor osnov /Grundzug/ naše biti?

Uistinu je tako. Ali ako je tako, tada više ne moramo da govorimo da tek treba da dospemo do od-govora. Pa ipak govorimo to s pravom. Jer, doduše, uvek i svuda se zadržavamo u od-govoru pri bivstvovanju bivstvjućeg, a ipak retko pazimo na pri-govor bivstvovanja /Zuspruch des Seins/. Ono de, stalno od-govor pri bivstvovanju bivstvjućeg ostaje naše prebivalište. Samo katkad ipak postaje ono nekome od nas naročito usvojeno i razbrano ponašanje. Tek kada se to desi, zaista od-govaramo na ono što začinje filosofija, koja je na putu ka bivstvovanju bivstvjućeg je filosofija; ali ona je to tek tada i samo tada ako se ispunjava od-govaranje i tako razvija i izgrađuje to razvijanje. Na razne načine se dešava ovo od-govaranje, prema tome kako govor bivstvovanja, prema tome kako se on sluša i preslušava, prema tome kako se ono slušano kazuje ili prećutkuje. Naš razgovor pruža priliku da se o tome promisli.

Sada samo pokušavam da začnem predgovor za taj razgovor. Sve ovo dosad izloženo želeo bih da navratim na ono što smo očešali u prilogu rečima André Gide-a o „lepim osećanjima”. PHILOSOPHIA je naročito izvršeno od-govaranje, koja govori koliko ono pazi na pri-govor bivstvovanja bivstvjućeg. To od-govaranje osluškuje glas pri-govora. Što nam se izjavljuje kao glas bivstvovanja od-glašava /be-stimmt, određuje, dovodi u sklad/ naše od-govaranje. „Od-govaranje” /„Entsprechen”/ onda znači: biti od-glašen /be-stimmt sein/, être disposé, naime — od bivstvovanja bivstvjućeg. Dis-posé znači ovde doslovno: razdvojeno-stavljeno, osvetljeno i time razmešteno u odnose spram onoga što jest. Bivstvjuće kao takvo određuje raz-govor tako da se kazivanje zglašava /ab-stimmt/ (accorder) na bivstvovanju bivstvjućeg. To od-govaranje je nužno i uvek, ne samo slučajno i katkad, usaglašeno /ges-

timtmtes/. Ono je u nekoj usaglašenosti. I tek na temelju usaglašenosti /Gestimmt-heit/ (disposition) prima kazivanje od-govaranja svoju preciznost, svoju od-glašenost /odredenost, Be-stimmtheit/.

Kao usaglašeno i od-glašeno od-govaranja je suštinski u nekoj podešenosti /Stimmung, skladnost, raspoloženje glas/. Time je naš zastoj povremeno vezan ovako ili onako. Ta tako razumevana podešenost nije muzika slučajno iskrsavajućih osećanja, muzika koja samo prati od-govaranja. Ako filosofiju označimo kao zglašeno od-govaranja, onda mišljenje nikako ne prepuštamo slučajnim menama i kolebanjima čuvstvenih stanja. Štaviše, ono radi jedino na tom da upozori da se svaka preciznost kazivanja temelji na dispoziciji od-govaranja, kažem od-govaranja, correspondance, u obraćanju pažnje /Achten/ na pri-govor.

Ali upućivanje na suštinsku usaglašenost nije, pre svega, tek nekakav moderan pronalazak. Već su grčki mislioci Platon i Aristotel upozorili na to da filosofiju i filosofiranje osluškujemo u dimenziji čoveka, koju nazivamo podešenost /Stimmung, raspoloženje/ (u smislu usaglašenosti i od-glašenosti).

Ali upućivanje na suštinsku usaglašenost Platon kaže (Teetet 155d): ΜΑΛΑ ΓΑΡ ΦΙΛΟΣΟΦΗΟΥ ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΠΑΘΟΣ, ΤΟ ΘΑΥΜΑΖΕΙΝ. ΟΥ ΓΑΡ ΑΛΛΕ ΑΡΗΕ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ Ε ΗΑΥΤΟ. „Filosofu je, naime, vrlo prirodno to ΠΑΘΟΣ — čuđenje; naime, filosofija ne rađa, osim ovoga, neko drugo ovladavajuće Otkuda.“

Čuđenje /Erstaunen/ kao ΠΑΘΟΣ je ΑΡΗΕ filosofije. U punom smislu moramo razumeti grčku reč ΑΡΗΕ. Ona imenuje ono otkuda nešto proizilazi. Ali ovo „otkuda“ nije ostavljeno u proizilaženju, štaviše ΑΡΗΕ je nastalo iz onoga što kazuje glagol ΑΡΗΕΙΝ, nešto takvo, što vlada. To ΠΑΘΟΣ čuđenja nije tako jednostavno na početku filosofije kao npr. što pranje ruku prethodi hirurškoj operaciji. Čuđenje nosi i prozima filosofiju.

Aristotel kaže isto (Met. Α2,982b 12sq): ΔΙΑ ΓΑΡ ΤΟ ΘΑΥΜΑΖΕΙΝ ΗΟΙ ΑΝΤΡΟΠΟΙ ΚΑΙ ΝΥΝ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΤΟΝ ΕΡΧΑΝΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΕΙΝ. „Naime, čuđenjem dospeli su ljudi i sada kao i ispočetka u ovladavajuće ishodiste filosofiranja“ (kao onom otkuda proizilazi filosofiranje i šta, beziznimno, određuje tok filosofiranja).

Bilo bi veoma površno i pre svega negrički misliti da su Platon i Aristotel ovde postavili čvrsto, da je čuđenje uzrok /Ursache/ filosofiranja. Ako je bilo takvih, ovoga mnjenja, onda to znači: naime, nekada su se ljudi začuđavali nad onim što jeste, nad tim, da to jeste i šta ono jeste. Podstaknuti ovim čuđenjem počinjali su da filosofiraju. Čim je filosofija uzela zalet, postalo je čuđenje, kao podstrek, izlišno, i tako je iščezlo. Pošto je bilo samo podstrek moglo je iščeznuti. Ali čuđenje je ΑΡΗΕ — ono prozima svaki korak filosofije. Čuđenje je ΠΑΘΟΣ. Mi obično prevodimo ΠΑΘΟΣ sa passion, strast, čuvstveno ključanje. Ali ΠΑΘΟΣ je vezano zajedno sa ΠΑΣΗΕΙΝ, patiti, pretrpeti, prenositi, iznositi, dati se nositi od, dati se od-glašavati /be-stimmen, određivati, oglašavati/ po, smelo je, kao uvek u takvim slučajevima, ako ΠΑΘΟΣ prevedemo podešenost /Stimmung, raspoloženje/, kojim razumemo usaglašenost i od-glašeno /Be-stimmtheit/. Ipak ovaj prevod moramo osmeliti, jer sam nas on čuva od toga, da ΠΑΘΟΣ predstavimo psihološki u jednom novovekovno-modernom smislu. Sada, ako ćemo razumeti ΠΑΘΟΣ kao podešenost (dis-position), bliže možemo označiti i ono ΘΑΥΜΑΖΕΙΝ, čuđenje. U čuđenju se držimo sebe (être en arrêt). Takoreći odstupamo pred onim što jeste — pred tim, da ono jeste tako i nikako drugačije. Čuđenje se ne iscrpljuje u ovom odstupanju pred bivstvovanjem bivstvjućeg, nego je, kao to odstupanje i ostajanje pri sebi /Ansichhalten/, istovremeno zavedeno ka tom i, u neku ruku, privazano za ono pred čim odstupa. Tako je čuđenje dis-pozicija /Dis-position/ u kojoj, i

za koju, se rastvara bivstvovanje bivstvjućeg. Čuđenje je podešenost, unutar koje su grčki filosofi bili sačuvali od-govaranja pri bivstvovanju bivstvjućeg.

Sasvim druge je vrste ta podešenost određena mišlju, kako da na drugi način postaviti pitanje, šta pa to bivstvjuće jeste, ukoliko jeste, i da time započne jedno novo doba filosofije. Descartes nije, u svojim Meditacijama, najpre i samo pitao ΤΙ ΤΟ ΟΝ — šta je ono što jeste, ukoliko jeste? Descartes pitaše: koje je ono bivstvjuće, koje u smislu ens certum jeste zaista bivstvjuće? Za Descartesa se, međutim, pomerila bit tog certitudo. Jer u Srednjem veku certitudo ne znači izvesnost, nego čvrsto omeđavanje bivstvjućeg u onom što ono jest. Ovde je certitudo jednog značenja sa essentia. Naprotiv, za Descartesa odmerava se to što zaista jest na jedan drugi način. Njemu postaje sumnjiva ona podešenost u kojoj se zglašeno baca na ens certum, na izvesnost bivstvjućeg. To certitudo nastaje uz ono tvrđenje ens qua ens, koje za čovekov ego izlazi iz nesumnjivosti cogito (ergo) sum. Time to ego nastaje uz naznačeni sub-iectum, te tako susreće po prvi put bit čoveka u području subjektiviteta u smislu egoiteta. Iz zglašenosti na ovom certitudo Descartesovo kazivanje zadobiva od-glašenost clare et distincte percipere. Podešenost sumnje je pozitivna saglasnost /Zustimmung/ u izvesnosti. Izvesnost nadalje postoji u merodavnoj formi istine. Podešenost uverenja /Zuversicht/, u svako doba dostupne apsolutne izvesnosti saznanja, ostaje ΠΑΘΟΣ a s tim ΑΡΗΕ novovekovne filosofije.

U čemu, ako smemo da govorimo o tome počiva ΤΕΛΟΣ, dovršenost /Vollendung, punoća/ novovekovne filosofije? Je li taj kraj određen drugom podešenostu? Gde da tražimo dovršenost novovekovne filosofije? U Hegela ili pre u Schellingovoj kasnoj filosofiji? A kako stoji sa Marxom i Nietzsche-om? Da li oni već ispadaju iz šina novovekovne filosofije? Ako ne, kako im odrediti mesto?

Tako izgleda kada bi postavljali samo istorijska pitanja. A uistinu mi mislimo buduću bit filosofije /Wesen, suština/. Pokušajmo da oslušnemo glas bivstvovanja /Stimme des Seins/. Kakvu podešenost današnjeg mišljenja on donosi? Na to je jedva moguće odgovoriti jednoznačno. Po svoj prilici vlada temeljna podešenost /Grundstimmung/. Ali nam još ostaje skrivena. To bi bili znaci da naše današnje mišljenje još nije pronašlo svoju jednoznačnu stazu. Raznovrsne podešenosti mišljenja — samo je to na šta smo naišli. Jedno nasuprot drugom, sa dve strane, stoje sumnja i očaj prema slepoj pomami neispitanih principa. Strepnja i strah mešaju se sa nadom i pouzdanjem. Često i na daleko izgleda kao da je mišljenje, kao rezonirajuće predstavlanje i računanje, potpuno slobodno od svake podešenosti. Ali i hladnoća proračuna i prozaična trezvenost planiranja znaci su neke usaglašenosti /Gestimmtheit/. Ne samo to; štaviše um, koji je oslobođen od svakog upliva strasti, jeste kao um zglašen na poverenje u logičko-matematičku jednosmernost /Einsichtigkeit, jednovidnost/ svojih principa i pravila.

To naročito obuzimajuće i razvijajuće od-govaranja, koje od-govara pri-govoru bivstvovanju bivstvjućeg, jeste filosofija. Šta to jest — filosofija, učimo samo upoznavanjem i saznavanjem kad iskušamo, kako, na koji način filosofija jest. Ona jest na način od-govaranja, koje se zglašava po glasu bivstvovanja bivstvjućeg.

To od-govaranja je raz-govor. Ono je u službi jezika. Danas nam je teško razumeti šta to znači; jer naše dobro poznate predstave o jeziku doživljavale su neobične promene. Usled toga nam se jezik čini kao instrument izražavanja. Shodno tome drže se za tačno: jezik je u službi mišljenja, umesto: mišljenje kao od-govaranja je u službi jezika. Ali, pre svega, današnja predstava o jeziku toliko je udaljena od grčkog iskustva jezika koliko je najvećma moguće. Grcima se bit jezika otkrila kao ΛΟΓΟΣ. Pa šta znači ΛΟΓΟΣ i ΛΕΓΕΙΝ? Tek danas polako po-

činjemo da progledavamo raznovrsnim izlaganjima ΛΟΓΟΣ-a njegovu početnu grčku bit. Međutim, ka ovoj se biti jezika ne možemo niti vratiti niti je ikada preuzeti. Ali, svakako u neki razgovor moramo stupati sa grčkim iskustvom jezika kao ΛΟΓΟΣ-a. Zašto? Jer bez dovoljno svesti o jeziku nikada nećemo istinski znati šta filosofija kao označeno od-govaranja, kao označavajući način kazivanja jest. Ali ako sada pesništvo, koje je na jedan sasvim drugi, označavajući način u službi jeziku, uporedimo sa mišljenjem biva naš razgovor, koji promišlja filosofiju, primoran da raspravi odnos mišljenja i pevanja. Između mišljenja i pevanja vlada skriveno srodstvo, jer se upotrebljavaju i troše za jezik i u službi jezika. Ali istom između njih je provalija, jer „prebivaju na najudaljenijim brdima.“

S punim se pravom sada može ustvrditi da se naš razgovor ograničio samo na pitanje o filosofiji. Ovo ograničenje bilo bi samo tada moguće i štaviše nužno, ako bi se pokazalo da filosofija nije to što se sad razjasnilo: od-govaranja /Entsprechen/, koje u jezik dovodi pri-govor /Zuspruch/ bivstvovanja bivstvjućeg.

Drugim rečima: naš razgovor nije imao za zadatak da razvije neki čvrst program. Želelo se pripremiti sve ono što je učestvovalo u njemu za neko sažimanje, u kojem smo oslovljavani od onog što imenujemo bivstvovanjem bivstvjućeg. Time što to imenujemo mislimo na ono što je već Aristotel rekao:

„Bivstveno-bivstvovanja /seiend-Sein/ pojavljuje se mnogostruko.“³⁾ ΤΟ ΟΝ ΛΕΓΕΤΑΙ ΠΟΛΛΑΧΟΣ.

Was ist das — die Philosophie? predavanje održano, kao uvod u razgovor, avgusta 1955. u Cerisy-la-Salle/Normandija.
1) André Gide, Dostoiwsky, Paris 1923; st. 247.
2) uporediti Vorträge und Aufsätze. 1954, st. 207-229.
3) uporediti Sein und Zeit, § 7B.

Preveo s nemačkog Jovica ACIN

NOVOSADSKI AUTORI

SERIJA AG 70 TRIBINA MLADIH NOVI SAD

Išvan Domonkoš

Prevodi trajanja pesme

Cena 8 dinara

A. Kamen

Pamet protiv uma satire

Cena 15 dinara

Raša Perić

Ruka biljnog anđela pesme

Cena 10 dinara

Vujica Rešin Tucić

Jaje u čeličnom ljušci pesme

Cena 15 dinara

Knjige se mogu poručiti pouzećem na adresu: **Tribina Mladih**, Novi Sad, Kaptolička porta 5.

ISPRAVKA

U prošlom broju POLJA na strani 34, tehničkom greškom, zamenjeni su klišei uz tekstove o Michel Heizeru i Walter de Mariji. Molimo čitaoce da uvažavaju ovu ispravku.

OBAVEŠTENJE

Usled poskupljenja štamparskih usluga prinudeni smo da povećamo cenu našeg časopisa na 3 dinara. Pretplatnici će i dalje dobijati časopis po staroj ceni, za 1970. godinu. Pretplata za 1971. godinu iznosiće 30, umesto dosadašnjih 15 dinara.

Redakcija